

Η αξιοπιστία ο χρόνος και η πολιτική

Το ελληνικό δημόσιο βρίσκεται εκτός αγοράς κεφαλαίων. Αν δεν υπήρχαν το ΔΝΤ, η Ευρωπαϊκή Ένωση και το πρόγραμμα στήριξης, θα είχαμε κηρύξει πτώχευση. Θα επιχειρούσαμε διαπραγμάτευση με έναν ασταθή εσμό ιδιωτών δανειστών. Η κατάστασή μας θα ήταν χειρότερη για δύο λόγους: πρώτον, διότι οι δανειστές δεν θα παρείχαν χρόνο και δεύτερον διότι δύσκολα θα ομονοούσαν σε ένα πρόγραμμα ανάταξης. Οι κύριοι των αγορών – ιδίως όταν οσμίζονται κίνδυνο αθέτησης υποχρεώσεων – επιδεικνύουν απίστευτη ανυπομονησία. Η συμπεριφορά τους θα έφθανε σε όρια πανικού, όπως πράγματι έφθασε, με την εκτίναξη των επιτοκίων. Η Ελλάδα θα βρισκόταν σε οικονομικό αποκλεισμό και δεν θα έβρισκε αξιόπιστους συνομιλητές για να διαπραγματευθεί. Το κράτος κατά πάσα πιθανότητα θα κατέρρεε. Θα σημειωνόταν πελώρια φυγή κεφαλαίων στο εξωτερικό. Θα σταματούσαν εσωτερικές πληρωμές του δημοσίου και αναπόφευκτα θα σταματούσαν και οι πληρωμές φόρων. Όλα αυτά αποσοβήθηκαν διότι δόθηκε χρόνος και συμφωνήθηκε πρόγραμμα με θεσμικούς εταίρους.

Ο χρόνος των αγορών και ο χρόνος των πολιτικών διαδικασιών διαφέρουν. Οι φορείς των αγορών λειτουργούν με απειροελάχιστους χρόνους συναλλαγών. Το 'αίσθημα των αγορών' δεν αποτυπώνεται σε λόγο. Γι' αυτό άλλωστε όσοι το ερμηνεύουν εκ των υστέρων συχνά προβάλλουν αντικρουόμενες ερμηνείες. Εκδηλώνεται με συναλλαγές και αποτυπώνεται σε μεταβολές τιμών. Ο χρόνος των δημόσιων φορέων, του κράτους ή των διεθνών οργανισμών είναι εντελώς διαφορετικός. Είναι πραγματικός χρόνος διαβούλευσης, λήψης αποφάσεων και νομοθέτησης δράσεων. Οι δύο χρονικές κλίμακες διαφέρουν πολύ και μπορούν να γεφυρωθούν μόνον με την λειτουργία μιας 'υπομονητικής χρηματοδότησης' που δεν υποκύπτει σε άμεσες διακυμάνσεις. Τέτια είναι η χρηματοδότηση που παρέχεται από διεθνείς δημόσιους φορείς. Χωρίς την 'υπομονητική χρηματοδότηση' η οικονομία θα ήταν απολύτως χαώδης σε περιόδους κρίσης.

Συνιστώσες της κρίσης: Ψυχολογία και ορίζοντες

Η κρίση που συνταράζει την ελληνική οικονομία προέρχεται από τα δημόσια ελλείμματα αλλά τροφοδοτείται και από άλλες δυνάμεις. Η μείωση στην διεθνή ζήτηση (λόγω της γενικής ύφεσης) και η μείωση της ζήτησης στο εσωτερικό αφήνουν ξεκάθαρο στίγμα.

Η κάμψη της εσωτερικής ζήτησης δεν ανταποκρίνεται απλώς στην δημοσιονομική προσαρμογή. Είναι μεγαλύτερη για λόγους προσδοκίων και ψυχολογίας. Η αβεβαιότητα για το 'πού θα είναι ο πάτος', οι φόβοι για την απασχόληση και το μελλοντικό εισόδημα, η προσδοκία για μειωμένα κέρδη, τροφοδοτούν μεγάλη συγκράτηση σε καταναλωτική και επενδυτική δαπάνη. Επομένως, πέραν από το άμεσο εισοδηματικό αποτέλεσμα των κυβερνητικών μέτρων, η ύφεση στην οικονομία έχει και ψυχολογικό χαρακτήρα. Δεν πιστεύω ότι είναι μετρήσιμο και διαχωρίσιμο αυτή τη στιγμή το 'πραγματικό' από το 'ψυχολογικό' στοιχείο. Συνυπάρχουν και αλληλοενδυναμώνονται. Μπορεί όμως το ένα να αντιστραφεί ευκολότερα και ταχύτερα από το άλλο. Μία ψυχολογική σταθεροποίηση μπορεί να απαμβλύνει τα υφιστάμενα φαινόμενα πριν ακόμη αρχίσουν τα εισοδήματα να βελτιώνονται. Μπορεί

ακόμη να οδηγήσει σε πρόσκαιρες μικρές ανακάμψεις αν ενεργοποιηθεί η αναβαλλόμενη τώρα κατανάλωση.

Χαρακτηριστικό της κρίσης είναι ότι οι ορίζοντες των ανθρώπων, των επιχειρήσεων και του δημοσίου γίνονται βραχύτατοι και οι οικονομικές αποφάσεις αμυντικές. Ολοι διατηρούν ρευστούς πόρους για τον φόβο του άμεσου μέλλοντος, πολλοί αναβάλλουν επενδυτικά σχέδια. Το δημόσιο υφίσταται πίεση για τα έσοδά του και την αντισταθμίζει με άμεσες περικοπές δαπανών. Περικόπτει μάλιστα με μεγαλύτερη ευκολία επενδυτικές δαπάνες που φαντάζουν ανώδυνες αφού δεν θίγουν άμεσα 'κεκτημένα'. Η περικοπή δημοσίων επενδύσεων όμως είναι κάκιση επιλογή. Οχι μόνον διότι συρρικνώνει την μελλοντική οικονομία. Αλλά επίσης επειδή ακυρώνει ένα σπουδαίο εργαλείο για δράσεις μακροπρόθεσμου αποτελέσματος. Το δημόσιο πρέπει να πρωτοστατήσει σε μία νέα εμπέδωση μακροπρόθεσμων προσδοκιών και σχεδιασμού με επενδύσεις που θα αναπροσανατολίσουν τον οικονομικό ορίζοντα της κοινωνίας αντισταθμίζοντας τον υφεσιακό βραχυπροθεσμισμό της κοινωνίας και των ιδιωτών.

Μεγάλες επενδύσεις όμως δεν μπορούν να αναληφθούν αποκλειστικά από ένα δημόσιο στα όρια της πτώχευσης. Απαιτούνται μεγάλοι συνεταίροι που θα παράσχουν κεφαλαιακές ενέσεις. Στο βωμό της αναζήτησης συνεταιρών πρέπει να θυσιασθούν παραδοσιακές ιδεοληψίες. Η οικονομική ανεξαρτησία της χώρας διακυβεύεται από την ύφεση και το φάσμα της πτώχευσης. Το δίλημμα του αύριο θα είναι αν θα διαπραγματευόμαστε με ξένους δανειστές ή με ξένους επενδυτές – συνεταίρους. Ποιός μπορεί να αμφιβάλλει για το ποιά είναι η αναπτυξιακή επιλογή; Οι δανειστές συμμετέχουν οριακά στις ωφέλειες της ανάπτυξης, ενώ οι επενδυτές – συνεταίροι τις επιζητούν.

Το διπλό πρόσωπο της αξιοπιστίας

Η αξιοπιστία είναι άυλο αγαθό που ρυθμίζει την τιμολόγηση των υποσχέσεων και των κεφαλαίων. Όταν το δημόσιο χάνει αξιοπιστία αδυνατεί να δανεισθεί. Η καταβράθρωση της αξιοπιστίας του ελληνικού δημοσίου συντελέσθηκε αργά και σιωπηρά στην περίοδο 2006-2008 και εκδηλώθηκε βίαια στις διεθνείς αγορές το 2009. Η δυσκολία της ανανέωσής της έγγειται στην διπλή της όψη. Οι δύο βασικοί τροφοδότες του κρατικού ταμείου είναι οι φορολογούμενοι και οι δανειστές. Τα εχέγγυα της αξιοπιστίας που απαιτούνται για να αναπαράγεται οικονομικά το δημόσιο ποικίλλουν.

Οι φορολογούμενοι έχουν νομική υποχρέωση να πληρώνουν φόρους αλλά η υποχρέωση αυτή ουδέποτε στην ιστορία διατηρήθηκε με βάση τον καθαρό καταναγκασμό. Η αίσθηση του καθήκοντος και του δικαίου, το αίσθημα ασφάλειας και η αναγνώριση του κράτους ως παροχέα δημόσιων αγαθών αποτελούν θεμέλια της φορολογικής συνείδησης του πολίτη. Η σταθερότητα και η συνέπεια στην φορολογική πολιτική, την φοροεισπρακτική πρακτική, την απόδοση γενικής ωφέλειας στον φορολογούμενο είναι υποστηλώματα της φορολογικής συνείδησης. Η έλλειψη μακροπρόθεσμης φορολογικής σταθερότητας αποτελεί ως τώρα μείζονα παθολογία του πολιτικού συστήματος.

Οι δανειστές αποκτούν εμπιστοσύνη όταν γνωρίζουν ότι ο οφειλέτης 'θέλει' και 'μπορεί' να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις του. Το 'θέλει' επιδεικνύεται με πολιτική βούληση και σταθερότητα. Το

‘μπορεί’ επιδεικνύεται με περιεχόμενο πολιτικής που προσφέρει προοπτική επιτυχίας. Σε τελευταία ανάλυση και οι δανειστές αντλούν εμπιστοσύνη από την επιτυχή συμμόρφωση των φορολογουμένων. Η εμπιστοσύνη τους όμως εδράζεται στην αναγνώριση ότι οι πληρωμές προς αυτούς θα διατηρήσουν την προτεραιότητά τους και δεν θα υποβιβασθούν έναντι άλλων στόχων, π.χ. της αύξησης των κοινωνικών δαπανών, ή της παροχής δημόσιων αγαθών. Σε μία στάσιμη οικονομία αναπόφευκτα η αξιοπιστία έναντι των δανειστών συγκρούεται με την αξιοπιστία έναντι των φορολογούμενων πολιτών.

Ο κοινός τόπος που παρέχει την δυνατότητα να εκπληρωθούν οι όροι της διπλοπρόσωπης αξιοπιστίας είναι η μεγέθυνση της οικονομίας, ή τουλάχιστον η προοπτική της. Τα μέτρα απελευθερώσεων και φοροαπαλλαγών ποτέ δεν φθάνουν για να στήσουν ένα νέο αναπτυξιακό άλμα. Η αναμόρφωση του κρατικού μηχανισμού είναι θεμελιακή προϋπόθεση για την επιτυχία της πολιτικής. Οι δημόσιες λειτουργίες του συντονισμού, της δημιουργίας μακροπρόθεσμων προσδοκιών, της σταθεροποίησης του φορολογικού πυλώνα και της αποτελεσματικής διαχείρισης της δημόσιας δαπάνης σε βάθος χρόνου αποτελούν μεγάλα ζητούμενα.

Σταύρος Θωμαδάκης

Καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών

17 – 9 – 2010 (VIMAIDEON)